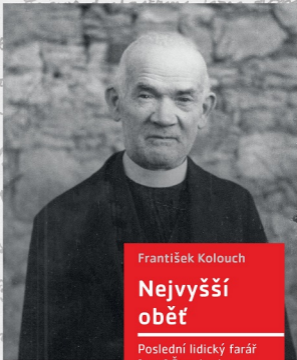

edice _____ OSUDY _____

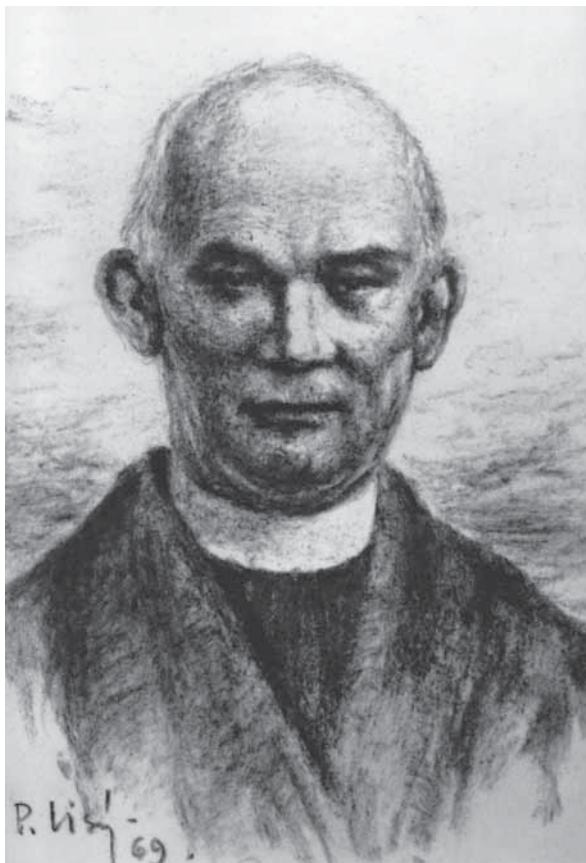

František Kolouch

Nejvyšší oběť

Poslední lidický farář
Josef Štemberka
(1869–1942)

edice **OSUDY**

Portrétní kresba Josefa Štemberky od akademického malíře Pavla Lisého z roku 1969.

František Kolouch

Nejvyšší oběť

Poslední lidický farář
Josef Štemberka
(1869–1942)

karmelitánské
nakladatelství

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Kolouch, František, 1969-

Nejvyšší obět' : poslední lidický farář Josef Štemberka (1869-1942) / František Kolouch. – V Praze : Karmelitánské nakladatelství, 2022. – 470 stran, 24 nečíslovaných stran obrazových příloh. – (Osudy ; svazek 90)

České a anglické resumé

Vydalo Karmelitánské nakladatelství ve společnosti KatMedia, s.r.o. – Chronologický přehled. – Obsahuje bibliografii, bibliografické odkazy a rejstřík

ISBN 978-80-7566-267-5 (vázáno)

* 272-722.53 * 27-46 * 27-4 * [323.28:329.17]-058.6 * 94(437.312)“1942“ * 27-662:3 * 929 * (437.312) * (092)

– Štemberka, Josef, 1869-1942

– katoličtí kněží – Česko – 19.-20. století

– pastorec – Česko – 19.-20. století

– církevní život – Česko – 19.-20. století

– oběti nacismu – Česko

– vyhlazení Lidic (1942 : Lidice, Česko)

– křesťanství a společnost – Česko – 19.-20. století

– Lidice (Česko)

– biografie

271/279 - Křesťanské církve, sekty, denominace [5]

929 - Biografie [8]

*Knih vychází k 80. výročí lidické tragédie a smrti
posledního lidického faráře.*

© Arcibiskupství pražské, 2022

© KatMedia, s. r. o., Praha, 2022

© František Kolouch, 2022

ISBN 978-80-7566-267-5

Za spolupráci a pomoc při tvorbě knihy děkuji:

Markétě Jungové, Věře Kociánové, Jaroslavě Skleničkové, Veronice Říhové, Heleně Klímové, Zdeňce Vestfálové, Jarmile Dubské, Aleně Šimánkové, Marii Hladíkové, Nadě Kaločové, Marcele Chaloupkové, Petru Bubeníčkoví, Miloslavu Francovi, Karlu Chutnému, Vítu Kochánkovi, Michalu Štorkovi, Jaroslavu Kučerovi, Jaroslavu Perglovi, Marku Veselému, Michalu Pupcsikovi, Ladislavu Holoubkovi, Jiřímu Pavlíkovi, Janu Smrčinovi, Jaroslavu Adamcovi, Vojtěchu Kinclovi, Pavlu Marešovi, Stanislavu Předotovi, Vladislavu Radovanskému a Pavlu Maruškoví

Mimořádné poděkování za poskytnuté materiály patří Martině Lehmannové, která mi jako ředitelka Památníku Lidice vyšla se svým týmem vždy a ve všem ochotně vstříc, a manželům Jeřábkovým, kteří knihu obohatili o vzácné fotografie ze svého soukromého archivu.

Zvláštní dík patří Dominiku kardinálu Dukovi, který mne k práci na knize motivoval a její vydání zaštitil.

ÚVOD DOMINIKA DUKY

Skutečné hrdinství v rozhodující chvíli

V současné době, kdy si často velmi formalisticky a rutinně připomínáme oběti totalit nacismu a komunismu, které se přehnalily přes naši vlast, dostává se nám do rukou životopis lidického faráře Josefa Štemberky. Je až neuvěřitelné, jak krátká je lidská paměť a jak velká je neschopnost vidět skutečné hrdinství. Někdy se domnívám, že je to také neochota vidět hrdinství těch, kteří se dokázali postavit příboji zla, kterým naše společnost prošla, kdy velká část byla svedena a mnozí se nechali umlčet nebo byli umlčeni. Není toto zapomínání útekem před výčitkami? Ne, toto není otázka do propadliště dějin odhozených ideologií, které slibovaly tu tisíciletou, jindy věčnou říši a ráj na zemi, který si dokážeme vyrobit. Myslím, že je to výčitka či výzva k nám, kteří přes třicet let můžeme žít v náboženské, kulturní a politické svobodě církve a státu.

Kniha o tomto knězi se objevuje v pravý čas! Je to víc než deset let, kdy jsem byl při lidickém pietním dni (10. června) vyzván jedním důstojníkem: „Pane arcibiskupe, zahajte svatořečení lidického faráře Josefa Štemberky.“ Jako příslušník generace, která absolvovala povinnou vojenskou základní službu, jsem odpověděl: „Provedu!“ A teď, téměř na konci své služby, si kladu otázku, zda bych neměl být potrestán za nesplnění rozkazu. Byly učiněny mnohé kroky, které přiblížily veřejnosti tuto postavu v souvislosti se studiem historie tragického případu obce Lidic. Jsem velice vděčný vojenským historikům panu plukov-

níkovi Eduardu Stehlíkovi a panu generálovi Alešovi Knížkovi, lidickým dětem, spisovateli Zdeňku Mahlerovi za jejich práci, stejně jako panu režisérovi Petru Nikolaevovi za film Lidice.

Knih *Nejvyšší oběť* mnohé objasnila a také ukázala, že statečnost P. Štemberky měla mnohem širší rozměr. Ne, to nebyl pouze venkovský farář, který posedí s chlapy při kartách, byť i tento kontakt mu dodával impulsy a znalost bolestí a problémů svých farníků. V rozhodující chvíli se dokázal spolu s lidickými muži postavit ke zdi, a jak dokazují historické materiály, přestože byl varován, vrátil se ke svým farníkům a byl jim oporou v jejich nejtěžší chvíli. Ze svědectví rodiny jeho bratra Jindřicha Štemberky, právníka a poslance, jakož i rodin Jindřichovy dcery a vnučky, mohu říci, že patřil ke kněžím, kteří tvořili inteligenci tehdejšího českého a moravského venkova. Venkova, který dokázal rovnoprávně komunikovat s městem a pomáhal utvářet nové generace, které vyrůstaly nejenom v selském prostředí, ale i v prostředí kovozemědělců.

Rád bych vyjádřil poděkování autorovi této publikace Františku Kolouchovi. Díky jeho náročné a pilné práci se nám dostává do rukou životopis P. Josefa Štemberky, který se stane podkladem pro odbornou práci beatifikačního tribunálu.

V Praze dne 23. února 2022

+ Dominik kardinál Duka OP
arcibiskup metropolita pražský
a primas český

SLOVO AUTORA

V ranních hodinách 10. června 1942 zazněly na zahradě Horákovy statku v Lidicích první výstřely. Nacisté dovršili svůj hrůzný čin a postupně zde popravili všechny lidické muže. Mezi nimi i místního faráře P. Josefa Štemberku. Bylo mu 73 let a v Lidicích sloužil dlouhých 33 let. Zbitý a ponížený se postavil po bok svých farníků a s modlitbou na rtech pohlédl do hlavní pušek.

Snahou předložené publikace je přiblížit životní osudy posledního lidického kněze. Vyzvedává jeho důležité životní momenty na pozadí a v kontextu tehdejších událostí. Zároveň se tím snaží vyvrátit některé zažitě představy a lidové legendy o jeho životě. Opírá se o archivní materiály a svědectví pamětníků. Práce na ní trvala přes tři roky. Byla náročná, ale zajímavá. Je nejen biografií posledního lidického faráře, ale i první knihou, která díky dlouholeté službě P. Štemberky v Lidicích mapuje historii této vsi od roku 1909.

Od lidické tragédie uplynulo dlouhých osmdesát let a bylo na čase zpracovat biografii skromného kněze, který i přes varování zůstal se svými farníky a v posledních chvílích jejich životů jim poskytl duchovní útěchu. Jeho oběť a skromné hrdinství ho řadí do blízkosti svatého Maxmiliána Kolbeho či blahoslaveného Gerharda Hirschfeldera. Ve všech farnostech, kde působil, se projevil jako muž evangelia, který navíc ukázal, jak důležitá je u kněžského poslání péče o jednotlivce, o každého farníka.

Poznal jsem Josefa Štemberku jako veselého chlapce, který se svým bratrem Jindřichem podniká výpravy do zříceniny hradu v rodné Pecce, chlapce, který již v dětství ztrácí mamin-

ku a vyrůstá ve velmi chudých poměrech rodiny tkalce. Cílevědomého a pracovitého studenta jičínského gymnázia, který si navzdory době stojí za svou vírou, kněze, který zápasil s narůstajícím ateismem a socialismem, skvělého právníka, který těžce nese omezení církevního života po vzniku první republiky a cítí zodpovědnost za svěřenou farnost. Družného a vtipného souseda, který si rád zahraje s přáteli na faře karty, je vášnivým zahrádkářem, včelařem a automobilistou, který rád cestuje a poznává krásy naší země. Zároveň jsem poznal i asketicky založeného, málomluvného a velmi skromného člověka, který věnuje velkou péči chudým, v době válek pořádá sbírky oblečení a během hospodářské krize pomáhá nezaměstnaným najít práci. Poznal jsem velkého vlastence, který sice není nadšen politikou Masaryka, Beneše a první republiky, ale miluje svou vlast. O to víc ho bolí mnichovský diktát, a i přes své stáří organizuje pomoc českým uprchlíkům.

Josef Štemberka tehdy ráno prokázal svým farníkům svou poslední službu. I když byl velmi surově zbit, unaven a vyčerpan, vzchopil se a naplnil své kněžské poslání. Dal sousedům slova duchovní útěchy a rozehřešení. Modlil se s nimi a povzbuzoval je. Sám byl svou odevzdaností Bohu příkladem pro ostatní. Většina lidických mužů odcházela pak na popravu hrdě a se vši důstojností, vyrovnání se svým osudem. Josef Štemberka byl zastřelen mezi posledními. Nevinná oběť nacistické odplaty a zvěle.

PROLOG

V době, kdy začalo vraždění lidických mužů, bylo ve sklepení Horákova statku k zalknutí. Všichni horečně oddychovali. Po odvedení prvních pěti a následné salvě jim došlo, co všechny čeká. Někteří propukli v pláč, někteří se ptali: *Proč? Co jsme udělali?* Jeden z nich vytáhl nenápadně kapesní nůž. *Zemřu raději vlastní rukou!*, zvolal a chtěl si přeříznout tepny na krku. Stráž ho vyvekla ven a za chvíli se ozval výstřel. Někteří si demonstračně rozhalovali košile a křičeli na vojáky, co si o nich myslí. Nerozuměli jim. Redaktor František Kubík, otec pětileté dcerky, se ptal ještě na popravišti, proč je zabíjejí. V tu dobu na zahradě leželo již téměř padesátých mrtvých. Když velící důstojník zvedl šavli, aby dal povel k další salvě, vykřikl:

Pánové, řekněte, co po nás chcete vědět, a my vám to všechno povíme!

Velitel sice nerozuměl česky, ale zaváhal. Když však z důstojníků gestapa a SD nikdo nic neříkal, strhl šavli a zazněla salva. Mladík uskočil za záda souseda a byl střelen do břicha. Svíjel se bolestí a dva členové čety na něj museli znova vystřelit. Teprve pak klesl mrtvý.

Josef pochopil, že jeho kněžské poslání mu velí své sousedy uklidnit a připravit na smrt, provázet je do poslední chvíle. Obětavě přijal tento úkol. Neměl strach, věřil a prosil Boha o spásu duší svých sousedů. Mnozí jeho slova slyšet nechtěli. Mysleli na své rodiny a v Boha nevěřili. Proklínali ty venku a ptali se, proč to Bůh, pokud vůbec existuje, dopustil.

Přesto se lidický farář chopil slova. Nikdy se již nedozvíme, co přesně svým farníkům řekl. Určitě však slova o usmíření

a naději v posmrtný věčný život. Všechny vyzval ke společné modlitbě:

Sousedé, nyní za malou chvíli máme všichni projít branou smrti na druhý břeh, na věčnost. Je to hrozné bezpráví, děsná surovost, která je na nás páchána. Vím, že se na nás dopouští velkého zločinu. Z naší strany je to nejvyšší oběť. Vzpomeňte, jak jsem vás učil ve škole o Kristu. Jeho smrt byla největším bezprávím, ale Kristus ji podstoupil a jeho smrt přinesla záchranu celému lidstvu. Kristus se na kříži za své vrahy modlil. Jsme křesťané, umřeme tedy i my po vzoru Krista, ne s proklínáním, ale odpuštěním. Pomodleme se a přijměme svou oběť se vztyčenou hlavou. Ať zkusí všichni, i ti, co nechodili do kostela a v Boha nevěřili, vzpomenout si a pomodlit se Otčenáš...

Někteří se opravdu přidali. Modlili se. Ze dvora byl slyšet křik a rány. Ti, co byli ve chlévě, našli nějaké zemědělské náčiní a napadli strážce. Svůj život nechtěli dát zadarmo. Především ti mladší. Odpovědí jim byly pažby pušek. Josef to nevnímal a soustředil se. Vybídl je k pokání:

A nyní projevte svou lítost nad svými hříchy. Hlavy lidických mužů se sklonily a on jim udělil poslední rozhřešení: Dobrý Bože, odpusť nám, litujeme všech svých hříchů. Smiluj se nad námi a odpusť nám.

Josef Štemberka udělal nad lidickými muži kříž. Sotva zazněla jeho poslední slova, rozrazily se dveře sklepa a surový hlas začal vyvolávat jména dalších mučedníků. Nastupovali klidně,

pevným krokem a v duši vyrovnání. Přicházeli na popraviště vzpřímeně, každý se postavil na sobě určené místo, a aniž by kdokoliv z nich něco říkal, dívali se zpříma do hlavní pušek.

Pro Josefa si přišli mezi posledními. Na zahradě se mu naskytl hrůzný pohled na několik řad mrtvých. Někteří leželi na sobě s vypoulenýma očima a prostřelenou hrudí. Jeden z poddůstojníků ještě některé střílel do hlavy. O zed' byly opřeny rozstřílené matrace a všiml si i kolečka, na kterém ležela mrtvola. Obraz hrůzy. Vojáci se posilovali kořalkou, všude byl cítit zápach střelného prachu a benzínu. Vesnice hořela.

Josef si stoupl hrdě a se vztyčenou hlavou před poslední řadu mrtvých. Svou kněžskou povinnost splnil a nyní zde stál spolu s ostatními připraven zemřít. Napadla ho slova z evangelia svatého Jana o dobrém pastýři. Potichu si předříkával:

Já jsem pastýř dobrý. Dobrý pastýř dává za ovce svůj život. Kdo je najatý za mzdu a není pastýř a jemuž ovce nepatří, jak vidí přicházet vlka, opouští ovce a dává se na útěk, a vlk je uchvacuje a rozhání. Vždyť je najatý za mzdu a na ovcích mu nezáleží. Já jsem dobrý pastýř; znám svoje ovce a moje ovce znají mne, jako mne zná Otec a já znám Otce; a za ovce dávám svůj život. Amen.

Poslední slova, poslední sepnutí rukou a kříž. Prožíval nejhorší chvíli svého života. Ta nekonečná doba před prahem smrti neměla konce. Někteří vojáci se totiž zdráhali na Josefa vystřelit. Nepomohla ani kořalka. Zastřelit nevinného staříčkého kněze bylo i na ně příliš. Zaznělo několik rozkazů a byli vyměněni. Velitel exekučního komanda mávl šavlí, zaduněla salva a P. Štemberka se zhroutil.

Velitel kladenského gestapa společně s Bürgrem opustili popraviště a vydali se k mlýnu, který měl být zničen jako poslední. Wiesmann chtěl osobně dohlédnout na odvoz obilí. Když se od něj vraceli a přicházeli na horní náves ke kostelu, setkali se s Rostockem a Skalakem, kteří si v dobrém rozmaru a posměšně vyprávěli o lidickém faráři, jak se modlil ve sklepě a připravoval lidické muže na popravu. Zesměšňovali jeho čin a Rostock se smíchem prohlásil:

Ten farář to dělal dobře. Svými modlitbami a žehnáním dosáhl, že ti lidé šli na popravu jako ovce.

**MLÁDÍ A STUDIA
(1869–1894)**

Rodná Pecka

Rodištěm posledního lidického faráře Josefa Štemberky bylo malé městečko Pecka nedaleko Nové Paky. Tehdy poslední česká výspa v podhůří německých Krkonoš. Městečko se rozkládalo na nevelkém ostrohu, nad kterým vévodil kopec se zachovalou zříceninou starého hradu. Jeho počátky sahají do 13. století, kdy se pod kopcem začala rozrůstat vesnice, která se brzy stala významnou osadou, což dokazuje i několik návštěv samotného českého krále Přemysla Otakara II. Hrad, který dal vsi jméno, byl postaven Vartemberky a prvně je připomínán roku 1322. Právě jeho výhodná poloha zajišťovala do budoucna i rozvoj vesnice v podhradí. V roce 1350 zde byl postaven kostel i fara a již roku 1382 je Pecka uvedena v zemských deskách jako poddanské město a centrum zdejšího panství.

Hrad i městečko vlastnila celá řada různých majitelů, nejvýznamnější z nich byl nejvyšší sudí Království českého a hofmistr krále Jiřího z Poděbrad, Jaroslav Lev z Rožmitálu. Zásadní vliv na podobu zdejšího hradu měl v 17. století Jindřich Škopek z Bílých Otradovic a jeho rod. V té době se gotický hrad mění na honosné renesanční sídlo. Ke změnám dochází i v městečku, kde Škopkové nechali na místě původně dřevěného kostela postavit další dominantu zdejšího městečka, kamenný kostel sv. Bartoloměje. Po roce 1607 přešla Pecka do správy Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdružic, ale po jeho smrti na staroměstském prostranství prodala jeho manželka panství Albrechtovi z Valdštejna. Ten jej obratem věnoval klášteru kartuziánů ve Valdicích. Ti vtiskli zdejšímu kostelu dnešní barokní podobu a opravili